

Fikret Başkaya (Denizli, 1940)

İzmir Atatürk Lisesi ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat ve Maliye Bölümü'nden mezun oldu. Doktora için gittiği Fransa'nın Paris (Sorbonne) ve Poitiers üniversitelerinde emperyalizm, kolonyalizm, "azgelişmişlik", kalkınma ve kapitalizmden sosyalizme geçiş temaları üzerine çalışmalar yaptı.

Yedek subay olarak başladığı askerliğini "sakıncalı piyade" olarak tamamladı. 1979 yılında akademik kariyere geçti.

Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisat Bölümü öğretim üyesi iken yazdığı *Paradigmanın İflası* (1991) kitabından yargılandı, 20 ay hapis ve para cezasına çarptırıldı ve üniversiteden kovuldu. Haymana Cezaevi'nden tahliye olduktan sonra (Haziran 1995) Türkiye ve Ortadoğu Forumu Vakfı'nı kurdu. Kurucularından olduğu Özgür Üniversite'yi, bu vakfın çatısı altına aldı. 1999'da yazdığı bir makaleden de 15 ay hapis ve para cezasına çarptırıldı. 27 Haziran 2002'de Kalecik Cezaevi'nden tahliye oldu. Çok sayıda kitap ve makalenin yazarı olan Başkaya, Fransızca ve İngilizceden birçok kitabın çevirisini ve onlarca kitabın da editörlüğünü yapmıştır. Özgür Üniversite'nin başkanlığını yapmakta ve dersler vermektedir.

Yayımlanmış kitapları:

Paradigmanın İflası-Resmî İdeolojinin Eleştirisine Giriş; Çığırından Çıkmış Bir Dünya-Sosyal Sefaletin, Ekolojik Felaketin, Etik Yozlaşmanın Kökeni; Yediyüz-Bir Devlet Geleneğinin Anatomisi; Yeni Paradigmayı Oluşturmak-Kapitalizmden Çıkmanın Gerekliği ve Aciliyeti Üzerine Bir Deneme; Reel Atatürkçülük; Azgelişmişliğin Sürekliliği; Çevre Kapitalizmi ve Azgelişmişlik Süreci; Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü; Avrupa Merkezçilik, Bilim ve Sosyalizm; Küreselleşmenin Karanlık Bilançosu; Borç Krizi Üzerine Bir Deneme; Yenilgi Tuzağı; Sosyalizmin Geleceği (derleme); Seçilmiş Yazılar; Şeylerin Gerçeğini Söyleyebilmek; Akıntıya Karşı Yazılar; Sömürgecilik, Emperyalizm, Küreselleşme; Rant ve Savaş Kısacasında Türkiye Ekonomisi (Ömer Leventoğlu'yla birlikte); Yalan; Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına-Türkiye Ekonomisinde İki Bunalım Dönemi; Başka Bir Uyarlık İçin Manifesto; Çöküş; Kapitalizmin Nihai Krizi Üzerine Bir Deneme.

Yordam Kitap'ta
Fikret Başkaya Kitapları

Paradigmanın İflası

Resmî İdeolojinin Eleştirisine Giriş

(Nisan 2018)

Yeni Paradigmayı Oluşturmak

Kapitalizmden ıkmanın Gereklilięi ve Aciliyeti Üzerine

Bir Deneme

(Kasım 2018)

Başka Bir Uygarlık İçin Manifesto

(Mart 2016)

Çöküş

Kapitalizmin Nihai Krizi Üzerine Bir Deneme

(Nisan 2018)

ığırından ıkmiş Bir Dünya

Sosyal Sefaletin, Ekolojik Felaketin, Etik Yozlaşmanın Kökeni

(Kasım 2019)

Gençlerle Bař Bařa: İklım Krizi ve Ekolojik Yıkım

(Mart 2020)

EKO-SOSYALİST PARADİGMA

Komünist Topluma Giden Yol

Fikret Başkaya

Yordam Kitap: 378 • **Eko-Sosyalist Paradigma** • Fikret Başkaya
ISBN 978-605-172-411-9 • *Düzeltilme*: Cemre Cemri
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni*: Gönül Göner
Birinci Basım: Kasım 2020
© Fikret Başkaya, 2019; © Yordam Kitap, 2019

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Çağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: **İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri** (Sertifika No: 44066)
Çobançeşme Mah. Altay Sok. No: 8
Yenibosna / Bahçelievler - İstanbul
Tel: 0212 496 11 11

EKO-SOSYALİST
PARADİGMA

Komünist Topluma Giden Yol

İÇİNDEKİLER

SADEDE GELMEDEN.....	11
I KOMÜNİZMİ NASIL BİLİRSİNİZ?	15
Komünizmin “İmkânsızlığı” test edilmiş değil	23
II MODERNİTE, “İLERLEME İDEOLOJİSİ”, KAPİTALİZM	33
III EKONOMİK BÜYÜME KALKINMA DEĞİL!	50
Ekonomik büyüme, ekonomik kalkınma değil, sosyal kalkınma hiç değil!	57
GSYH artışı bir refah ve “kalkınmışlık” ölçüsü değil, öyle bir kesinlik yok!	66
IV BÜYÜMENİN ÖTEKİ YÜZÜ: EKOLOJİK YIKIM	68
Madencilik, çevre, toplum	71
Elektrik üretimi ve çevre	84
Kanal İstanbul	93
V “MUASIR MEDENİYET” SEVİYESİNİ YAKALAMA PERSPEKTİFİNİN BİR KARŞILIĞI YOK!	100
1. “Muasır medeniyet” denilenin derin çekirdeği: Liberalizm ..	103
2. Kapitalizm dahilinde “kalkınma” mümkün değildir	115
3. Avrupa Birliği bir “yeryüzü cenneti” değildir	119
VI EKO-SOSYALİST PARADİGMA ZAMANI	133
“Uygarlık krizinin” gerisinde ne var?	134
1. “Eko-kapitalist” ekolojik hareketlerin zaafı	147
2. Eko-sosyalizm: Kapitalizme ekonomik, sosyal, ekolojik, etik bir alternatif	152
VII İŞÇİ HAREKETİ VE EKO-SOSYALİZM	171
Eko-sosyalist mücadelenin yeni özneleri	185
Gençler sahnede	189

*Bu kitap,
Agro-endüstri ve maden tekellerinin “özel katilleri” ve burjuva
devletler tarafından hunharca katledilen iklim ve ekoloji aktivistlerinin
saygıdeğer anısına;
Patriyarkaya ve kapitalizme karşı kahramanca mücadele eden, dünyayı
doyuran kadınlara;
İnsanlığın ve uygarlığın geleceğine dair ebeveynlerinden daha çok kaygı
duyan gençlere;
Adanmıştır...*

SADEDE GELMEDEN...

Bu kitabın başlığı kimilerine abartılı, dahası “uçuk” görünebilir... Aslında hiç de öyle değil. Eğer dünya anlamını yitirmişse, başka türlü yapmaya, başka bir şey yapmaya bir engel var mı? Eğer içinde yaşadığımız bu sistem, insana ve doğaya zarar vermeden yol alamıyorsa, bu bir *sürdürülemezlik hali* değil midir? Şeylere, süreçlere, toplumsal olgulara, dünyayı yaşanmaz bir yer haline getirenler tarafından bakmak zorunda mıyız? Hiçbir sistem, hiçbir toplumsal formasyon, hiçbir uygarlık ilelebet var olamaz. Allah vergisi değil, kul yapısıdır... Esasen neyin olmadığı, neyin yürümediği, neyin olabileceğinden, nasıl olabileceğinden “bağımsız” değildir. *Eski, yeninin* öncüllerini de ima eder...

Artık bir sermaye uygarlığı olan kapitalizmin insanlara teklif edeceği bir şey yok. Her seferinde insani ve toplumsal sorunları azdırıyor, ekolojik yıkımı derinleştiriyor. İklim krizi de bir tevatür değil ve insanlığın geleceğini riske atma potansiyeli taşıyor... Velhasıl tam bir iflas tablosu söz konusu. O zaman, sahaya inip bilinçli müdahaleyle aracın direksiyonunu, insandan ve doğadan tarafa döndürmekten, sola kırmaktan başka çare yok... Kaldı ki, öyle bir şey de hem gerekli hem mümkün ve hem de *acil*... Zira geç kalınırsa, bu yıkım sürecine vakitlice müdahale edilemezse, insanlı-

ğın bir geleceği olmayabilir... Bütün melese cüret edebilme-ye bağlı... Ellerimiz ebed müddet armut toplamak zorunda değil...

Fakat sürece müdahale edebilmek için, düşünce tarzımızın değişmesi, bilincimizin özgürleşmesi, şeylere ve süreçlere *kendi gözlerimizle bakabilmemiz gerekiyor*. Başka türlü söylersek, bir *bilinç devriminin önceliği var...* Paradigmayı değiştirmek, bir *düşünce devrimini* varsayar. Eğer dünyayı değiştirmek, insan soyuna yarasır bir sosyal düzen kurmak istiyorsak, işe kendimizi değiştirerek başlamak gerekecek. Kendini değiştirmek de lafla olmaz. Sahaya inip mücadele etmek, şeylerle yüzleşmek, sürece bilinçli müdahale etmekle mümkün olabilir. Boşuna *umut eylemden doğar* denmemiştir...

Artık kapitalizm yeteri kadar yeni değer üretmiyor. Daha doğrusu büyüyemiyor. Sınırlı büyüme de “hormonlu”... Her seferinde sosyal kötülükleri (işsizlik, yoksulluk, sefalet, aşışılma...) artırıyor. Çözdüğünden daha çok sorun yaratıyor. Sosyal kötülüklerle de ekolojik yıkım ve iklim krizi eşlik ediyor ve bu ikisi birbirlerini karşılıklı olarak yeniden üretiyor. Velhasıl araç patinaj yapıyor. Aracı bataklıktan çıkarmak da kapitalizmden çıkmak, yeni, farklı bir şey yapmak demek...

Aslında yapılması gereken de az çok belli: Kapitalizm üretim ve yaşam araçlarının, *müştereklerin* özel mülkiyetine dayanıyor. O zaman toplumdaki çalınanı asıl sahiplerine iade etmek gerekecek. Başka türlü söylersek, üretim ve yaşam araçlarının topluma mal edilmesini, *sosyalleştirilmesini* gerektiriyor. İkincisi, kapitalizm dahilinde doğa, toplum, ekonomi ilişkisi, *ekonomi → toplum → doğa* şeklini almış durumda ki bu sayısız olumsuzluğa ve kötülüğe kaynaklık ediyor. İlişkinin yönünü *doğa → toplum → ekonomi* şekline döndürmek, bir *düzeltilme* operasyonu yapmak gerekiyor...

Kapitalizm, *değişim* (mübadele) *değeri* üretmeye dayalı bir işleyişe sahip... Oysa üretimin amacı ve varlık nedeni *kullanım değeri* üretmek olmalıdır. Piyasada satmayı, kâr etmeyi değil, insan ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamalıdır.

Kapitalizm çılgin rekabete dayalı bir işleyişe sahip. Rekabet kapitalistleri, kapitalist işletmeleri her seferinde daha çok üretmeye zorluyor. Daha çok üretim de daha çok tüketimle mümkün. Başka türlü söylersek, kapitalizm sınırsız büyümeye mahkûm. Başka türlü yapamaz. Oysa, bu dünyanın kaynakları sınırlı, sonsuz değil... Ve bir zaman geliyor, *sınırsız büyüme*, doğal kaynakların sınırına dayanıyor. İşte, şimdilerde bir *sürdürülemezlik* durumunun bir *uygarlık krizinin* ortaya çıkmasının asıl nedeni bu.

İnsanların kaderi “piyasaya emanet” edilemez. Şeylerin yoluna girmesi ancak demokratik bir planlamayla mümkün olabilir. Plan: 1. Radikal antikapitalist; 2. Anti-üretimci, anti-prodükivist; 3. Feminist ve 4. Barışçı ve enternasyonalist olmalıdır... Ancak *özyönetime* dayalı demokratik bir işleyiş, şeyleri rayına oturtabilir. Eko-sosyalist bir geçiş süreci de komünist topluma giden yolu aralayabilir...

Sosyal mahiyetteki sorunlar, ekolojik sorunlardan ayrı ele alınamaz. Zira bunlar madalyonun iki yüzüdür. Bu da sosyal *ekolojikleştirmeyi*, ekolojiyi de *sosyalleştirmeyi* gerektirir. Şeylerin gidişatına müdahale etmek bizim irademizi aşan bir şey değil. Ellerimizin ilelebet armut toplaması gerekmiyor. Sürece müdahale etmeye, yaşamımızı kendi ellerimiz ve aklımızla düzenlemeye, yönetmeye de bir engel yok. Bu dünyayı yaşanabilir bir yer haline getirmek için henüz vakit geçmiş değil...

Bu kitap, düşünmeye davet eden mütevazı bir denemedir. Şeyleri anlamadan onları değiştirmek ve aşmak mümkün de-

ğildir. Boşuna *anlamak aşmaktır* denmemiştir. Anlamanın yolu da radikal eleştiriden geçiyor. Bu güzel gezegende yaşamı güvence altına almak, insan soyuna yakışır bir uygarlık yaratmak, insan-insan ve doğa-toplum *uyumunu* tesis etmek bizim irademizi aşan bir şey değil...

Bu kitabın yazılması sürecinde çok kişinin desteğine mazhar oldum. Hepsine topluca teşekkür ediyorum. Fakat isimlerini anmadan geçemeyeceklerim var. En başta kardeşim Dr. Cengiz Başkaya'ya çok değerli katkıları için ne kadar teşekkür etsem azdır. Sevgili kızlarım Caroline ve Gülsüm, her zaman olduğu gibi, Fransa'dan kaynak akışını hiç aksatmadılar. Teşekkür borcum büyüktür... Tabii çalışmanın maddi temelini oluşturan sevgili eşim Sevinç Başkaya da teşekkürün en büyüğünü hak ediyor...

Ankara-Kardelen, Eylül 2020

KOMÜNİZMİ NASIL BİLİRSİNİZ?

Ne bir toplum ne bir ulus ne de tüm çağdaş toplumların tamamı toprakların sahibidir. Onlar sadece kullanıcılarıdır, sadece yararlanıcılarıdır ve birer aile babası gibi [*boni patres familias*] iyileştirerek onu gelecek nesillere bırakmak zorundadırlar.

K. Marx

Ay ve güneş herkesin lambasıdır;
hava herkesin havasıdır;
su herkesin suyudur da
ekmek neden herkesin ekmeği değildir?

Şeyh Bedreddin

Komünizm, insanın insanla, toplumun doğayla uyumlu –*barışık*– olduğu gelecekteki bir toplumsal düzenin veya uygarlığın adı... Sömürünün, ücretli köleliğin, sosyal eşitsizliğin, her türden ayrımcılığın, ezen ve ezilenin, sömüren ve sömürülenin, kafa işi-el işi (*travail manuel-travail intellectuel*), kır-kent ayrımının, paranın ve patkriyarkanın, bugünkü anlamda *devletin*, sömürgeciliğin ve emperyalizmin olmadığı, doğayla uyumlu, doğanın alt edilmesi gereken bir “düşman” sayılmadığı bir üretim ve yaşam tarzını, bir sosyal düzen anlayışını ifade ediyor. Tabii öyle bir toplumsal düzen, insanın *emansipasyonunun* (kurtuluşunun, özgürleşmesinin) gerçek-

leştığı bir varoluş hali de demektir. “Sınıfları ve sınıf karşıtı-
lıklarıyla eski burjuva toplumunun yerini birimizin özgürce
gelişmesinin hepimizin özgürce gelişmesinin koşulu olduğu
bir birlik...”¹

Elbette öyle bir toplumsal düzen ancak dünya ölçeğinde
mümkündür. Sınıfların, sınırların, özel mülkiyetin ve para-
nın olmadığı, burjuva toplumuna özgü *ekonomi-toplum-doğa*
ilişkisinin yönünün *doğa-toplum-ekonomi* biçimini aldığı,
değişim değeri üretmenin yerini *kullanım değerinin* aldığı bir
uygarlık... Velhasıl demokratik bir insanlık *cumhuriyeti*...
Tabii, özgürlüğün, eşitliğin, kardeşliğin, demokrasinin bir
söylem olmaktan çıkıp bir *gerçeklik* olarak yaşanabildiği, in-
sanın emansipasyonunun potansiyel bir olasılık haline geldiği
bir dünya düzenine giden yol da, *eko-sosyalist* paradigmayı,
başka türlü söylersek *eko-sosyalist bir geçiş sürecini* varsayar.

Komünizm, Latince *communis*’ten türemedir. Paylaşmak,
ortaklaşmak anlamındadır ve müştereklere gönderme yapar.
İngilizce *commons*, Fransızca *commune*’ün Türkçe karşılığı
da *müşterekler*’dir. Ortak yaşam alanları ve kaynakları demek
olan *müşterekler*, sınıflı toplumların tarih sahnesine çıkma-
sıyla “aşınma” sürecine giriyor. Kapitalist çağda ama asıl onun
son dönemdeki versiyonu olan neoliberalizmin dayatılmasıyla
da artık tasfiye sürecine girmiş bulunuyor. Neredeyse özelleş-
tirilmemiş, metalaştırılmamış, paralaştırılmamış, özel mülk
kategorisine indirgenmemiş, mülk sahibi sınıflar tarafından
gasp edilmemiş, çalınmamış hiçbir şey yok.

Toplumun sınıflara bölündüğü, ezen-ezilen, sömüren-sö-
mürülen ayrışmasının ortaya çıktığı dönemin başlangıcından
beri sürüp giden sınıf mücadeleleri, insanların kaybettikleri

1 Karl Marx-Friedrich Engels, *Komünist Manifesto*, Yordam Kitap, 2019, s. 69.

yaşam alanlarını, yaşam kaynaklarını, haysiyetlerini ve özgürlüklerini yeniden kazanma mücadelesinden başka bir şey değildir. Boşuna, “bugüne kadar bütün toplumların tarihi sınıf mücadelelerinin tarihidir” denmemiştir. Zira köle, köylü ve işçi isyanlarının nedeni, kendilerine dayatılan tarihsel haksızlığa haklı bir itirazdı... Zaten işçiler de çiftçi köylülerin çocukları veya torunlarıdır.

Müşterekler öncelikle toplumun tüm üyelerine ait olan hava, su, dağlar, tepeler, ovalar, ormanlar, meralar ve topraklara gönderme yapıyor. Müşterekler, herkesin olan, herkesin kullanımına sunulan, ortakça *sahiplendiğimiz, sahiplenmemiz gereken yaşam kaynakları ve yaşam alanlarıdır*; metalaştırılmamaları, özelleştirilmemeleri, parayla alınır satılır nesnelere dönüştürülmemeleri gerekir. Müşterekler aynı zamanda kültürel varlıkları, kültürel mirası, bilgi, edebiyat, müzik, şimdilerde *dijital mallar* denenleri de kapsar. Esasen ihtiyacımız olup da paylaştığımız her şeydir ki paylaşıldığında hiç kimse yoksullaşmaz... Etik gerekçelerle bunların özel şahıslar tarafından özelleştirilip özel mülk kategorisine indirgenmesi asla kabul edilebilir değildir. Herkesin kullanımına sunulanın özel şahıslar, kapitalistler, şirketler tarafından gasp edilmesi, *çalınması* etige de aykırıdır... Nitekim şimdilerde tam bir sürdürülemezlik durumunun, bir uygarlık krizinin ortaya çıkmasının asıl nedeni, herkesin olması gereken, herkesin ortakça kullanması, yararlanması gereken ne varsa özel mülk kategorisine indirgenmesidir. Topluma ait olanın kapitalistler, mülk sahibi sınıflar tarafından çalınması, gasp edilmesidir.

Dolayısıyla, yaşanabilir bir toplumsal düzeni yeniden inşa ve ihya etmek, öncelikle bu tersliği aşmayı, tabir maruz görülürse, bir “düzeltme operasyonunu” zorunlu kılıyor. Öyle bir şey de ancak eko-sosyalist paradigmayla, radikal bir “geçiş

programıyla” mümkün olabilir. Zira sosyal kötülöklere eşlik eden ekolojik yıkım ve iklim krizi, artık *büyük insanlığın* elini çabuk tutmasını gerektiriyor. Öyle bir rotaya girmek, eko-sosyalist “geçiş programını” hayata geçirmek, *insanlığın vazgeçilmez ufku olan komünizme giden yolun aralanması* demeye de gelecektir...

20. yüzyıl sol hareketleri –tarihsel sol– hiçbir zaman kapitalist moderniteyi gerektiği gibi sorun etmediler. Teknolojiyi *yansız* saydılar ve ekonomik büyümeyi nihai amaç mertebesine yükselttiler. “Üretici güçleri geliştirme” saplantısı, ekolojik kaygıların savsaklanmasıyla sonuçlandı.

Komünist toplum, bugünkü anlamda paranın olması bir uygarlık olabilir. *Para yenmez...* Kendisi hiçbir ihtiyacı karşılamaz. Soyut değerin sembolüdür. Fakat tüm ihtiyaçları karşılayan bir araç olarak tezahür eder, öyle bir işlev görür. Şeref, haysiyet gibi değerleri yerle bir eder. Tarihsel süreçte komünal yaşamı lağveden netameli bir araç olarak belirmiş, sınırsız, ölçüsüz arzuları tatmin etmenin aracı olmuştur. Kadim Grek (Yunan) trajedi yazarı Sofokles, *Antigone* adlı ünlü oyununda şöyle diyordu: “Çünkü insanoğlunun hiçbir icadı para kadar kötülük saçıcı değildir. Ülkeleri harap ve yerle bir eden odur: Dessaslığı öğreterek mertliği bozar ve böylece asil ruhları fernalığın iğrenç yoluna saptırır. İnsanları her türlü hileye başvurur ve onlara her günahı işletir.”² Tabii ölçüsüz arzuların tatmini de zorunlu olarak çalışma ve yaşam kaynakları üzerindeki baskıyı artırıyor. Doğa tahribatını, ekolojik yıkımı derinleştiriyor...

Marx’ın ifade ettiği gibi, kapitalizm öncesi dönemde *satma-satın alma* ilişkisinin yönü *Mal-Para-Mal* şeklindeyken, kapitalizmde *Para-Mal-Para* şeklini alıyor. Birinci harekette

2 Sofokles, *Antigone*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1941, s. 24.

para, el değiştiren iki nesne arasında sadece soyut bir aracıken, ikinci harekette artık sadece soyut bir aracı değildir. Birinci hareket somut ihtiyaç tatmin edildiğinde sonlanır. İkincisindeyse kapitalistin ihtiyacı tatmin olduğunda *iş bitmiş, süreç tamamlanmış olmaz, sermayenin büyümesi de gerekir...* Sürecin sonunda para *yavrulamıştır, başlangıçtakinden daha büyüktür*. Para sahibi kapitalist için yeniden yatırıma yönelmek bir tercih sorunu değil, bir zorunluluktur. Rekabetin yok ediciliğinden kurtulmak için sermayesini sürekli büyümesi gerekir. Dolayısıyla *satmak için satın almak sermayenin genel formülüdür* ki sınırsız biriktirmeyi zorunlu kılar. Kapitalist, bana bu kadarı yeter, burada durayım diyemez. Aksi halde yarışı kaybeder... İşte, şimdilerde bir sürdürülemezliğin ortaya çıkmasının asıl nedeni *sınırsız büyüme, sınırsız üretim ve tabii sınırsız tüketim saçmalığıdır*.

Komünizm, burjuva özel mülkiyetinin lağvedilmesini varsayar. Zira burjuva özel mülkiyeti demek bir *sosyal sömürü ilişkisi* demektir. Başka türlü ifade edersek, özel mülkiyet başkasının (ötekinin) emeğinin çalınmasıdır. Daha doğrusu, işçinin *fazla emeğine* el koymaktır. Eğer bu *gerçek* bilinmezse, komünizm zenginliğin *eşit bölüşülmesinden* ibaret sayılabilir. Zira sömürünün olabilmesi için insanların üretim ve yaşam araçlarından mahrum edilmesi gerekir. Aksi halde ortalıkta sömürülecek birileri, bir sınıf olmazdı. Birilerinin yaşamak için emeklerini satmasını mümkün ve zorunlu kılan onların mülksüzleştirilmesidir. Ancak proleterler, hiçbir şeyi olmayan, üretim ve yaşam araçlarından mahrum edilenler, pazarda emeklerini satmaya mecburdurlar. Zira emeklerinden başka satacak bir şeyleri yoktur.

Sosyalizm deneylerinin başarısızlığı, kendilerinin ve hasımlarının *komünist* dediği ama sadece komünizmle de-

ğil, sosyalizmle de pek bir ilgisi olmayan, Sovyetler Birliği, “halk demokrasileri” de denilen Sovyet sistemine dahil Doğu Avrupa ülkeleri, Çin, Vietnam gibi deneylerin başarısızlığı, küresel oligarşi tarafından 1980 sonrasında neo-liberal gericiliğin dayatılması, işçi sınıfının mücadele yeteneğinin aşındırılması, bir *ütopya zaafı* ortaya çıkardı... Gerçi sosyalizm ve onun ileri bir aşaması olması gereken komünizm ütopyası aşındı ama insanlar umutsuz ve ütopyasız yaşayamaz. Zira *umut kural, umutsuzluk istisnadır*. İnsanları harekete geçiren de “teorik bilgi” değil ütopyadır... İdeali olmayan bir insan, ütopyası olmayan bir toplum mümkün değildir.

Ütopya kavramı ilk defa Thomas More’un 1516’da yayınlanan ve aynı adı taşıyan kitabıyla sahneye çıktı. O tarihten sonra da edebiyat-sanat, teknoloji ve politika alanlarını angaje eden bir kavram olarak sahneden hiç inmedi. Kadim Grekçe *utopia*, “olmayan yer” (*no place*) anlamına geliyor. Hayali bir yere, meçhul bir adadaki yaşama, ayrıksı bir toplum biçimine gönderme yapıyor. İdeal bir toplum tasavvuru... Genel olarak da olumsuz, pejoratif, bir gerçekliği olmayan demeye geliyor ve daha çok pejoratif –olumsuz– anlamında kullanılıyor... “Bu senin söylediğin ütopya, ütöpik” dendiğinde, bir gerçekliği olmayan, gerçekleşmesi de mümkün olmayan bir şey ima edilir... Fakat. Kadim Grekçe’de bir de *eutopia* kelimesi var ki, iyi yer (*good place*) anlamına geliyor. Burada “daha iyiyi, daha güzeli” ima eden ikincisi kastediliyor. Bu anlamda da ütopya, bugün olmayan ama ileride olabilir olan demektir. Aslında ütopya, bir tepki ve yaratma etkinliğidir ki, bu ikisi arasındaki gerilime gönderme yapar... Başka türlü söylersek, şeyleri, toplumsal olguları ve süreçleri eleştirip-bilince çıkarılmayı ve aşmayı, daha iyiyi, daha güzele ulaşma çabasını ifade eder. Zira bir şeyi sorun ettiğiniz anda, çözüme giden yolun aralanması da potansiyel bir olasılık haline gelir.

Tabii eleştirinin de gerçek eleştiri olabilmesi için pratik eleştiri olması, radikal eleştiri olması gerekir... O halde ütopya nedir, ütöplast (ütopyası olan) kimdir? Ütöplast, gerçekleştirilebilir bir hayali, düşüncesi olandır. Nitekim, İtalyan anarşist Errico Maletasta: “Her şey halkın neyi isteme kabiliyetine bağlıdır” derken, söylemek istediği tam da bu! Ütopya insanda yaratma, inisiyatif alma ihtiyacı doğurur ve bir projeye, bir programa eşlik ettiğinde de “bir gerçekliğe” dönüşür... Ve her şey hayal etmekle, tasavvur etmekle, tasarlamakla başlar. Hayalin kelime anlamı, “insanın kafasında tasarlayıp-canlandırdığı şey” dir... Oysa, geçerli hâkim ideoloji ve hâkim kültürde hayal etmek hayalperestlik sayılıp, tu-kaka ediliyor... İyi de neden böyle bir olumsuzlama, küçümseme yoluna gidiliyor? Kim, kimler, hangi odaklar neden insanların hayal kurmasını istemez? Sorunun cevabı belli değil mi? Oysa asıl kötü olan hayal edebilir durumda olmak değil, hayal edemez durumda olmaktır... Zira hayal ütopyayı besler ve o yolda mücadeleye esin kaynağı olur, teşvik eder. O halde hayal ile ütopya arasında ne fark vardır? Hayal bireyi, ütopya da toplumu angaje eder.³

Dolayısıyla, komünist bir geleceğin imkânsızlığına dair küresel oligarşinin, *yeryüzünün egemenlerinin*, hâkim sınıfların sözcüleri ve akıl hocaları tarafından ileri sürülen gerekçelerin bir karşılığı yoktur. Varlık nedenlerini ortadan kaldıracak bir projeye, *hoş geldin sefalar getirdin* demeleri mümkün olmadığına göre... Onun için dünyayı değiştirmek, yeni-farklı bir şey yapmak isteyenlerin önce egemenlerin diliyle konuşma aymazlığından yakayı kurtarmaları, radikal eleştiriye içselleştirmeleri gerekiyor. “Komünizm denendi ve olmadı, insan doğası komünizme uygun değildir, insanlar bencildir ve her zaman daha çoğa sahip olmak isteyenler vardır, komünizmde insan-

3 Fikret Başkaya, *Başka Bir Uyarılık İçin Manifesto-Nasıl Üretmeli, Nasıl Tüketmeli, Nasıl Yaşamalı?*, Yordam Kitap, s. 237-8.

lar çalışmak istemez...” türü *gerekçelerin* hiçbir inandırıcılığı yoktur. Aslında “çöken” komünizm değildi. Sosyalizm bile değildi ki zaten bu ikisi arasında *Çin Seddi* yoktur. Komünizm, *sosyalist geçiş sürecinin ileri aşaması* olabilir... Geride kalan yüzyıldaki “deneylerin” başarısızlığı, komünist toplum perspektifini olumsuzlamanın gerekçesi olamaz.

İnsan doğası argümanının da bu dünyada bir karşılığı yoktur. Geçerli kapitalist kültürde insan, bencil, bireyci (*individualiste*), mal hırsıyla yanıp tutuşan, her seferinde daha çoğa sahip olmaktan başka aklından bir şey geçmeyen, açgözlü, tamahkâr, haris, şiddete meyilli, hemcinsinin rakibi bir yaratık olarak resmediliyor. Ve tüm bunların da insanın *fitratında* mündemiç olduğu söyleniyor! Netice itibarıyla insan “doğası gereği” kötüdür, *insan insanın kurdudur* deniyor! Sadece bunlardan ibaret bir insan varsaymak ne kadar inandırıcı, ne kadar akla ve mantığa uygundur? Aslında insanın *doğası gereği kötü* olduğunu kanıtlayacak tek bir gerekçe-argüman ileri sürmek mümkün değildir... İyi de, insanın nesi, hangi genleri onu *kötü bir yaratık yapıyordur*? Eğer ileri sürüldüğü gibi, başkasını sömürme, başkasının sırtından zengin olma, başkasını baskı altına alma insanın özüne ilişkin bir şey olsaydı, onun fitratında mündemiç bir şey olsaydı, insanlar arasında dayanışmanın, yardımlaşmanın, kardeşliğin esamesi okunur muydu, etik değerlerden, ahlaktan söz edilebilir miydi? Sürekli didişme, çatışma durumunda bir insanlık varlığını koruyabilir, uygarlık yaratabilir miydi?

Nitekim antropologlar aynı fikirde değil. Onlar böylesi dar bir *insan doğasından* söz etmiyorlar. Kendinden menkul değişmez insan doğası tezinin bir karşılığı olmadığını görmek için sadece bugünün kapitalist toplumuna değil, geç-

mişteki toplumlara da bakmak gerekiyor. Deprem, sel, afet, sosyal devrim gibi durumlarda insanların nasıl *asıllarına döndüğünü*, birdenbire nasıl değiştiklerini hiç düşündünüz mü? Antropolojik bakış açısı, insanın değişmez niteliklerine değil, insanın hangi tarihsel-sosyal koşullarda, nasıl bir toplumda yaşadığına, evrimin, değişimin önemine vurgu yapıyor. Yazık ki, bu saçma anlayış oldukça yaygın. Netice itibarıyla insan *iyi* veya *kötü* değil, sosyal bir varlıktır.⁴

Komünizmin “imkânsızlığı” test edilmiş değil

1989’da Berlin Duvarı’nın, 1990’da da Sovyet sisteminin çökmesi, hemen komünist bir uygarlık idealinin sonu sayıldı ve *imkânsızlığının kanıtı* ilan edildi. Duvarın çöküşünün 1789 Büyük Fransız Devrimi’nin ikinci yüzyılına rastlamasında nice manalar vehmedildi. Ve oradan hareketle de bir *kesinliğe* ulaşıldı: “Bu dünyada komünizm diye bir sosyal düzen, öyle bir uygarlık mümkün değildir... Bir ham hayalden, kuruntudan ibarettir...”

İzleyen dönemde emperyalist ülkelerde komünist ve sosyalist partilerin zemin kaybetmesi, Sovyetik geleneğin sürdürücüsü sayılan Çin ve Vietnam’ın piyasa ekonomisine çark etmesi, her yerdeki sosyal demokrat partilerin neoliberalizme teslim olması da komünizmin imkânsızlığının, bir ham hayalden, kuruntudan ibaret olduğunun kanıtı sayıldı. Oysa, gerçek durum hiç de tevatür edildiği gibi değildir. Sovyetler Birliği’nin ve bir bütün olarak Sovyet sisteminin çökmesi, komünizmin “imkânsızlığının” gerekçesi olamazdı. Zira oralarda çöken ne sosyalizm ne de komünizmdi. Sovyetler Birliği’nde sosyalizm sadece devletin adındaydı, reel bir var-

4 Bkz. Fikret Başkaya, *Başka Bir Uygarlık İçin Manifesto-Nasil Üretmeli, Nasıl Tüketmeli, Nasıl Yaşamalı?*, Yordam Kitap, 2016, s. 240-1.

lığı yoktu ve hiçbir zaman da olmadı. Tabir mazur görülürse, orada söz konusu olan “devlet kapitalizmi”ydi... Boşuna, *sui misal emsal olmaz* denmemiştir! Adı komünist olan bir partinin iktidarda olması bir rejimi komünist yapmaya yetmezdi. Sosyalist partinin iktidarda olduğu yerde de sosyalist olmaya-bileceği gibi... Sovyetler Birliği daha devrimin ilk yıllarından itibaren sosyalist-komünist perspektife yabancılaşmıştı. Siz adını öyle koydunuz diye öyle olması mı gerekiyor?

Zira üretim araçlarının kapitalist sınıfın, mülk sahibi sınıfların elinden almak eşittir sosyalizm diye bir kural, öyle bir kesinlik yoktur. Sovyetler Birliği’nde yapılan, üretim ve yaşam araçlarının *devletleştirilmesi*di. Oysa, *sosyalleştirilmesi gerekiyordu*. Devletleştirmekle birlikte üretim araçları bürokratik bir kastın denetimine geçmişti. Devletleştirmeye rağmen işçi sınıfının ve bir bütün olarak emekçi kitlelerin üretim araçlarına yabancılaşması devrimden sonra da devam etti. Üretim araçlarının kapitalistlerin elinden alınması elbette gereklidir ama kelimenin gerçek anlamında “sosyalleştirilmek” kaydıyla. Sosyalizmin vazgeçilmezi, *almazsa olmazı* olan demokrasi de burjuva demokrasisi denilip lanetlendi. Demokrasinin kırıntısına bile izin verilmedi. Belirli bir eşik aşıldığında da artık rejim sosyalizm adına bağınaz bir diktatörlüğe, tuhaf bir otokrasiye dönüştü ve devlet kutsandı. Devletin kutsandığı yerde de sosyalizmden söz edilemezdi. Elbette bunları söylemek, yeni rejimin yüz yüze geldiği çok sayıda olumsuzluğu dikkate almamak değildir. İç savaş, emperyalist kuşatma, kıtlık ve açlık elbette işi zorlaştırıyordu ama bunlar asıl hedeften sapmanın gerekçesi olamazdı, olmamalıydı. *Zorunluluğu erdem saymak* gerekmezdi... İfade özgürlüğünün, basın özgürlüğünün, örgütlenme özgürlüğünün yasaklandığı bir rejimin sosyalizm, komünizm iddiasının bir kıymet-i harbiyesi olur

muydu? Özgür tartışmanın olmadığı bir rejim, emekçi çoğunluğa, işçi sınıfına yabancılaşmış bir rejimdir...

Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin işleyişi demokratik merkeziyetçiliğe dayanıyordu. Oysa, demokrasi ve merkeziyetçilik yan yana getirilmesi uygun olmayan iki kelimedir. Orada söz konusu olan bir *oxymore*'dur (oksimoron)... Nasıl hem demokratik hem merkeziyetçi olabilir?

Sovyetler Birliği'nin çökmesi neden komünizmin *imkânsızlığının doğrulanması* sayılınsın? Resmî söylem Marx'a çokça gönderme yapıyordu ama orada yapılanlar Marx'la ilgili olmak bir yana, Marx'ın inkârıydı. Netice itibarıyla 20. yüzyılın sosyalizm deneyleri, neyin, nelerin olmayacağını göstermesi itibarıyla öğreticidir sadece...

Fakat dünyanın geri kalanındaki emekçi kitleler, sömürülen sınıflar, ezilen halklar Sovyetler Birliği'nin sosyalist olduğuna inanmak istiyorlardı ve inanıyorlardı da. Devrimden kısa süre sonra köşeli-bağnaz bir resmî ideoloji ve resmî tarih oluşturuldu. Çelişik görünebilir ama oluşturulan resmî ideoloji bir bakıma dünyanın geri kalanındaki sol-sosyalist-ilerici hareketleri de etkisi altına almıştı. Velhasıl, başarısız olan sosyalizm-komünizm değildi. İlaç kadar ilacın nasıl kullanıldığı da önemlidir ve yanlış olan ilaç değildi.

Fakat bir şey vardı. Batı Avrupa'da ve başka yerlerde iktidardaki partinin niteliğinden bağımsız olarak (ister sosyal demokrat ister liberal veya muhafazakâr olsunlar) işçi sınıfı ve emekçi kitleler lehine sağlanan önemli kazanımların Marx'a ve Marksizme referansla kazanılmış olduğunu da unutmamak gerekir. Eğer Marksizmin gücü olmasaydı, demokratik ve sosyal kazanımlar asla mümkün olmazdı.

Elbette Sovyetler Birliği'nin çökmesi komünizm idealini ve ütopyasını aşındırdı. 1980'den başlayarak neoliberal geri-

ciliğin dayatılması da işçi sınıfının mücadele yeteneğini zaafa uğrattı ve bu ikisinin diyalektiği küresel oligarşinin elini güçlendirdi. Meydan küresel oligarşiye kaldı. Tabii bunu hemen küresel oligarşinin kesin ve nihai zaferi ilan etmenin de bir karşılığı yoktu. Zira “düş kırıklıklarından umudun yeniden yaratılması için fazla zaman gerekmezdi...” İşçi sınıfı ve bir bütün olarak ezilen ve sömürülen sınıflar, kimlikleri inkâr edilen halklar, *yeryüzünün lanetlileri*, eşitlikçi, özgürlükçü, insan haysiyetine yaraşır, *insanın emansipasyonunun* gerçekleştiği bir toplumsal düzen –ki onun adı da komünizm olabilir– idealinden ve perspektifinden asla vazgeçmezler. Öyle bir şey eşyanın tabiatına aykırı olurdu... Bu dünyada insanlar toplumsal eşitsizliğin ortaya çıktığı dönemin başından beri eşitlik ve haysiyet mücadelesini hiçbir zaman bırakmadılar. Elbette mücadelenin zayıfladığı dönemler de yaşandı ama mücadele hiçbir zaman durmadı ve duramazdı. Zira öyle bir şey eşyanın tabiatına aykırıdır. Eşitliğin olmadığı yerde eşitlik, adaletin olmadığı yerde adalet, özgürlüğün olmadığı yerde özgürlük özlemi ve mücadelesi hiçbir zaman durmaz. Bu satırların yazıldığı şu anda dünyanın her yerinde kadınlar ve erkekler eşitlik, özgürlük, adalet ve haysiyet, doğayı koruma mücadelesinde hayatlarını ortaya koyuyorlar... Kaldı ki, eşitlik, özgürlük, kardeşlik (*fraternité*) ve haysiyet mücadelesinde kaybetmek diye bir şey yoktur. Adımını attın mı kazanmaya başlarsın ve öylece sürüp gider...

Sosyalizmin-komünizmin *imkânsızlığına* dair bir dizi argüman ileri sürülüyor. Maalesef bunlar yeteri kadar sorun edilmiyor, üzerlerine gidilmiyor... *İnsan doğası* denilenin komünist bir toplumsal düzene izin vermediği en çok ileri sürülen *gerekçelerin* başında geliyor. Oysa Marx, bu sorunla vakitlice yüzleşmişti. Ona göre tarihsel bağlamdan soyutlan-

mış, gelişmelerden ve dönüşümlerden bağımsız, *ebed müddet* geçerli, *değişmez* bir insan doğası mümkün değildir. Ona göre *insan doğasını* belirleyen, insanların içinde yaşadıkları koşullar, sosyal ilişkiler bütünüdür. İnsan ne iyi ne de kötüdür. İnsan kişiliği koşullar tarafından belirlenir. İnsan, sosyal yaşam koşullarının onu biçimlendirdiği gibidir. Elbette insanın kendini düşünmesi, kendini kollaması doğaldır, *eşyanın tabiatı gereğidir* ama bu onun başkalarına düşman olmasını, düşmanca, kıskançlıkla davranmasını gerektirmez. Öyle bir sosyal düzen, öyle bir yaşam tarzı oluşturulabilir ki, orada çıkarların uyumu mümkün olur. Çatışmanın nedeni ortadan kalktığında, çatışma diye bir şey de olmaz. Babaları ölen “çocuklar” hemen miras kavgasına giriyorlar birbirlerine bazen ömür boyu küsüyorlar. Etrafımda öz kardeşlerine küs çok sayıda insan var. Bazen iş cinayete kadar varıyor... Bir insanın “mal için” öz kardeşini öldürmesi anlaşılır, kabul edilebilir bir şey midir? Eğer özel mülkiyet diye bir saçmalık, sapkınlık olmasaydı, nasıl bir dünyada, nasıl yaşıyor olabilirdik? Hiç düşündünüz mü?

Sınıf karşıtlıklarının bertaraf edildiği durumda insan davranışlarının yeni durumla uyumlanması pekâlâ mümkündür. Dolayısıyla insan ilişkilerinde, sosyal ilişkilerde radikal bir değişiklik, bir ilerleme, insan davranışları üzerinde de etkili olur. Elbette insan davranışları bugünden yarına değişmez, değişim zamana yayılır ama yaşam koşullarının değişmesi mutlaka o yolu açar.

Nietzsche, insan davranışlarını, insanın tüm hareketlerini belirleyenin *iktidar hırsı* olduğunu ileri sürüyordu ve oradan hareketle de politik bir ilerlemenin mümkün olmadığı sonucuna varıyordu. Nitekim ona göre sömürü, baskı ve şiddet insan karakterinin temelini oluşturur. Dolayısıyla komünizm

ideali ölümcül bir yanılsamadır ve asla mümkün değildir. Bencillik ve iktidar hırsı, insan potansiyelinin gerçekleşmesine engeldir. Tabii böyle bir tespitten, böylesi bir “insan doğası” kabulünden hareketle de insanlar arasındaki çelişmenin, çatışmanın, kavganın insan ilişkilerini belirlediği sonucu çıkar ki oradan da *sosyal Darwinizm* denilene varılır... Elbette yapılması gereken öyle bir sorunu yok saymak değil, onunla yüzleşmektir.

Freud da, insanın “ölüm içgüdüleriyle” (*pulsion de mort*) malul olduğu varsayımından hareketle, insandaki *saldırganlık itkisinin*, ikinci aşamada dışa yöneldiğini ileri sürmüştü. Dolayısıyla insan, *doğal-içgüdüsel* olarak, fitraten saldırgan dır... Böylesi kötümser, negatif bir insan doğası anlayışı, politik alanda bir ilerlemenin imkânsızlığına gönderme yapıyor.

Nitekim Freud, ünlü eseri *Uygarlığın Huzursuzluğu*'nda (*Malaise dans la civilisation*), bu temelde komünistlerle teorik bir polemik yürütüyor. Tabii ideolojik bir düşmanlıkla değil... Komünistlerin sorunun esas itibarıyla *özel mülkiyetten* kaynaklandığı tezine karşı çıkıyor. Doğuştan barışçı ve cömert insan düşüncesine itiraz ediyor. Ve öyle bir tespitten hareketle de gündelik hayatta olsun, uluslararası ilişkilerde olsun, insan saldırganlığına sosyoekonomik alandan bir çözümün imkânsızlığı sonucuna varıyor. O zaman, ancak güçlü bir devlet bu sorunun üstesinden gelebilir, güçlü devlet de ancak eğitim sayesinde içgüdüsel saldırganlığı gemleyebilir, etkisizleştirebilirdi... Freud'a göre baskının olmadığı bir toplumsal yaşam antropolojik olarak mümkün değildir. Tabii bu tür argümanları, tezleri ileri süren sadece Freud değil. Geçmişte olduğu gibi, bugün de benzer iddiaları ileri sürenler eksik değil. Söyledikleri de özetle şu: *İnsan değiştirilemez, dolayısıyla toplum devrimcileştirilemez, dönüştürülemez...* Zira fitraten

bir dizi iflah olmaz kusurla (şiddet, kıskançlık, rekabet, düşmanlık gibi) maluldür...

Bu tür argümanlardan, iddialardan hareketle kötümser bir yaklaşıma, öyle bir anlayışa varmak, mantıklı ve kabul edilebilir değildir. Buradan hareketle komünist bir toplumsal düzenin bir yanılısama olduğu sonucu da çıkarılamaz. İnsan tarihsel-toplumsal bir yaratık değil midir? İnsanın fitraten savaştığı olduğu bugüne kadar bilimsel olarak kanıtlanmış değildir. Oysa, insan bilimleri tam tersi istikameti işaret ediyor. Nitekim tarih, coğrafya, sosyoloji, politik iktisat (burjuva iktisadı değil), mukayeseli etnoloji, daha da ötede insanı biyografisinden hareketle ele alan psikanaliz de insanın bir dizi *belirlenmeye maruz olduğunu, tabii olduğunu* ortaya koyuyor. Buna göre insan pekâlâ değişebilir, dönüşebilir, velhasıl “insanlaşabilir”.

Geçmişe bakıldığında da zaten antropolojik olarak imkânsız, dolayısıyla insan doğasının bir *gereği* sayılıp geride kalan çağlarda imkânsızlığı ilan edilen birçok şeyin nasıl mümkün olduğunun, nasıl birer somut gerçekliğe dönüştüğünün sayısız örnekleri var... Bir zamanlar kölelik *doğal, değişmez* sayılıyordu. Bugün köleliği “doğal”, insan fitratının bir *gereği* sayan var mı? Mesela 12. yüzyılda laiklik diye bir şeyden söz edebilen var mıydı? Öyle bir şey akla geliyor muydu? Aynı şekilde bir zamanlar kadın-erkek eşitliğinden söz etmek kimsenin aklına gelmiyordu. Bugün artık olağan ve vazgeçilmez sayılıyor. Elbette henüz tam bir eşitlikten söz edilemez ama artık dinci yobazlar ve faşistler dışında aksini iddia etmeye cüret eden yok! “Doğal” ve “değişmez” sayılmıyor. Aynı şey genel oy hakkı için de öyle. Henüz gerçek bir demokrasiden söz edilemese de oy hakkının vazgeçilmezliği bilinci çoktan yerleşmiş durumda. Artık sosyal eşitsizlikler

bir “tanrı vergisi”, “insan doğasının gereği” sayılmıyor. Bir zamanlar kolonyalizm “doğal” ve “vazgeçilemez” sayılıyordu ama bugün değil... En azından kolonyalizmin “doğrudan versiyonu” sahneden çekildi. O halde *apriori*, komünizmin antropolojik imkânsızlığını savunmanın, öyle bir iddianın bu dünyada reel bir karşılığı yok. Komünizmin imkânsızlığını kim iddia edebilir? Tabii söylenenlerle “insan melektir” demek de istenmiyor... Elbette sorunlar var ama bu *apriori çözümsüzlüğe* neden gerekçe yapılınsın?

Bu vesileyle devletin *sönümlenmesi* sorununu da nüanse etmek gerektiriyor. Marx, devletin *sönümlenmesi* bahsinde anarşistlerle aynı fikirdeydi. Fakat anarşistlerden (Bakunin vb.) farklı olarak, *sönümlenmenin* anlık bir şey olmayacağını, zamana yayılan bir süreçte mümkün olabileceğini düşünüyordu. Bir kanunla, bir kararnameyle bu iş bitti demenin imkânsız olduğunu söylüyordu. Nitekim, devletin sahneden çekilmesi için, onu var eden koşulların ortadan kalkması gerekir. Devlet aygıtı mülk sahibi sınıfların elinde bir baskı ve egemenlik aracıysa, ki öyledir, mülk sahibi sınıflar etkisizleştirildiğinde varlık nedeni de ortadan kalkar ama çelişkiler hemen ve bütünüyle ortadan kalkmaz. Bir “geçiş süreci” gerekir. Fakat bu, kamusal yaşamı “uyumlandırarak” hiçbir örgütün, örgütsel işleyişin olmayacağı anlamına da gelmez elbette. Zira birlikte, bir arada yaşamak mutlaka bir dizi kuralı, kaideyi, etik normu varsayar. Etik “sınır” demektir; potansiyel olarak yapılabilir olandan bilinçli olarak sakınmak anlamındadır. Aksi halde bir “dış unsurun” müdahalesi gerekebilir. Toplumsal uyumu zora sokan kimi davranışların ve hareketlerin engellenmesi gerekebilir. Kaldı ki, insanın insanı sömürmediği, sosyal eşitsizliklerin sorun olmaktan çıktığı, sınıfların ortadan kalktığı koşullarda, bugünkü anlamda bir devlet

aygıtına neden gerek olsun? Her şey değişirken insanın da değişmesi, *emansipasyonu* neden mümkün olmasın? Netice itibarıyla komünizmin *antropolojik imkânsızlığı* tezinin reel bir karşılığı yoktur!

Komünist toplumda insanların “çalışmaktan” kaçınacağı gibi iddialar da inandırıcı değil. Sınıflı toplumda, onun en ileri versiyonu olan kapitalist toplumda, insanların ürettiklerine mülk sahibi sınıflar, kapitalistler ve kapitalist devlet tarafından el konmasına, emeklerinin ürününün çalınmasına tepki göstermesi anlaşılır bir şeydir. Sömürünün değil ortaklaşmanın, bölüşmenin, paylaşmanın, dayanışmanın kural olduğu, tüm üretim kararlarının ortaklaşa alındığı, demokrasi pratiğinin bir retorik olmaktan çıkıp bir *gerçekliğe* dönüştüğü komünist toplumda, çalışmak da bir işkence olmaktan çıkar, *gönüllü, severek yapılan* bir uğraşa dönüşür, dahası insanın kendini gerçekleştirmesini sağlayan bir *emansipasyon* unsuru haline gelir. Dolayısıyla insan doğuştan tembeldir gibi bir düşünce hiç de inandırıcı değildir. Kapitalizm ne *doğaldır* ve ne de *ilelebet var olacak* bir toplumsal düzen, üretim ve yaşam tarzıdır. Üstelik şimdilerde kapitalizm bir çöküş sürecine de girmişken... Tüm üretim tarzları, tüm sosyal formasyonlar, uygarlıklar gibi kapitalizm de geçicidir, *tarihseldir*. İnsanların, erkeklerin, kadınların eseridir ve başka bir zamanda başka insanlar tarafından da pekâlâ başka bir yaşam tarzı yaratmak mümkündür.

Fakat şimdilerde *yeni bir durum* ortaya çıkmış bulunuyor. Kapitalist barbarlık sadece sosyal kötülükleri azdırmakla kalmıyor, doğa tahribatını da derinleştiriyor. Bu ikisinin diyalaktiği de, genel bir sürdürülemezlik durumu veya aynı anlama gelmek üzere bir *uygarlık krizi* ortaya çıkarmış durumda. Dolayısıyla komünist toplum hedefi ve perspektifi, sadece

insan soyuna yarışır bir sosyal düzen olduğu için değil, bir gezegen riski de ortaya çıkmışken insanlığın ve uygarlığın geleceğini kurtarmak için de vazgeçilmez, üstelik acil bir gereklilik haline gelmiş bulunuyor. Netice itibarıyla, ekolojik yıkım bir şeyi açık etti, görünür kıldı: Kapitalizm sadece yaşam koşullarını tehdit etmiyor... Bu dünyada bizzat yaşamı da tehlikeye atıyor. Dolayısıyla, antikapitalist mücadelenin çok daha tutarlı, çok daha kararlı, çok daha radikal olması gereken bir zamandayız. Zira şimdilerde durum, yüz yıl kadar önce Rosa Luxemburg'un sözünü ettiği *sosyalizm veya barbarlık* ikilemini, artık *komünizm veya ölüm* şeklinde ifade etmeyi gerektiriyor... Velhasıl, *komünizm dışında bir gelecek yok!* Daha önce de söylediğimiz gibi, komünizm kelimenin pejoratif (olumsuz) anlamında *ütöfik* değildir. Tam da Marx ve Engels'in *Alman İdeolojisi*'nde söyledikleri gibi: "Bizim için komünizm yerleştirilmesi gereken bir durum, gerçekliğin kendini uyarlaması gereken bir ideal değildir. Biz, halihazırda var olan durumu ortadan kaldıran gerçek harekete komünizm adını veriyoruz. Bu hareketin koşulları, şimdi var olan öncülün sonucu olarak ortaya çıkar."